

**DZIAŁALNOŚĆ POLITYCZNA, SPOŁECZNA I OŚWIATOWA
STANISŁAWA GŁĄBIŃSKIEGO****Rozprawy Społeczne Nr I (IV) 2010, 72-89****Ewa Brodacka-Adamowicz**

Akademia Podlaska w Siedlcach

Streszczenie: Stanisław Głabiński – prawnik i ekonomista, należał do najwybitniejszych polityków Drugiej Rzeczypospolitej, był współtwórcą i czołowym działaczem obozu narodowego, profesorem Uniwersytetu Lwowskiego, członkiem Akademii Umiejętności (a potem PAU) oraz wicepremierem i ministrem wyznań religijnych i oświecenia publicznego w II rządzie Wincentego Witosa.

Urodził się 25 lutego 1862 r. w Skolem w Galicji Wschodniej. Do gimnazjum uczęszczał w Samborze. W 1880 r. zdał maturę i podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego. Zakończył je uzyskaniem doktoratu w 1887 r.

W 1892 r. Stanisław Głabiński został profesorem nadzwyczajnym, a w trzy lata później, w wieku zaledwie 33 lat – zwyczajnym. W latach 1889-1890 był dziekanem Wydziału Prawa, a 1908-1909 rektorem Uniwersytetu Lwowskiego. W tym czasie rozpoczął też działalność polityczną w narodowej demokracji. Objął stanowisko redaktora naczelnego „Gazety Narodowej”. Brał udział w zakładaniu wielu instytucji wyższej użyteczności publicznej w Galicji. Był współzałożycielem Związku Ludowo-Narodowego i wieloletnim prezesem Rady Naczelnej (1919-1928) oraz klubu sejmowego i parlamentarnego (1919-1927) tej partii. Odegrał poważną rolę w tworzeniu programu i polityce tego ugrupowania, a następnie w latach 1928-1935 w Stronnictwie Narodowym, które reprezentował jako kierownik klubu senackiego. Wywarł doniosły wpływ na rozwój myśli państwowej i konstytucyjnej oraz parlamentaryzmu w Drugiej Rzeczypospolitej. Mniejsze zasługi miał w organizowaniu szkolnictwa polskiego w czasie krótkiego sprawowania funkcji ministra oświaty.

Słowa kluczowe: szkolnictwo, oświata, administracja szkolna, polityka oświatowa.

Stanisław Głabiński – prawnik i ekonomista, należał do najwybitniejszych polityków Drugiej Rzeczypospolitej, był współtwórcą i czołowym działaczem obozu narodowego, profesorem Uniwersytetu Lwowskiego, członkiem Akademii Umiejętności (a potem PAU) oraz wicepremierem i ministrem wyznań religijnych i oświecenia publicznego w II rządzie Wincentego Witosa.

Gabinet został powołany 28 maja 1923 r. Premier w exposé w zakresie polityki zagranicznej zapowiedział skoncentrowanie się na współpracy z mocarstwami zachodnimi oraz Japonią i Stanami Zjednoczonymi, w polityce wewnętrznej na zespoleniu różnych organów administracji pierwszej i drugiej instancji, osiągnięciu równowagi budżetowej oraz dążeniu do powiększenia skarbu państwa we wszystkich dziedzinach życia, poprzez oszczędności w wydatkach. Za najważniejsze zadanie rządu Witosa uznał przeprowadzenie reformy rolnej („Polska Zbrojna”, s. 1-2). Natomiast w kwestii oświaty – podporządkowanie szkolnictwa władzom politycznym (Falski, s. 189).

Najpoważniejszym problemem, przed którym stanął rząd, była hiperinflacja rozkładająca zupełnie życie gospodarcze. Władysław Grabski próbo-

wał realizować swój program, widząc ratunek w natychmiastowym uchwaleniu przez sejm reformy systemu podatkowego polegającego na zastąpieniu podatków bezpośrednich pośrednimi. Niestety, rząd nie uczynił żadnego kroku w tym kierunku, co spowodowało podanie się do dymisji ministra skarbu. Jego miejsce zajął Hubert I. Linde, który pozwolił na dodrukowywanie banknotów. Rynek wewnętrzny został zrujnowany, szerzyły się afery gospodarcze, grupom zawodowym utrzymującym się z pensji brakowało pieniędzy na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Fatalna sytuacja gospodarcza stała się przyczyną niepokoju społecznego i wystąpień antyrządowych. Na niespotykaną skalę strajkowali robotnicy kolejowi. W pierwszym kwartale 1923 r. strajkowało 65 tys. osób, w drugim 95 tys., w trzecim 263 tys., a w czwartym 426 tys. (Nałęcz, s. 364).

Reakcją rządu na strajki była militaryzacja niektórych sektorów gospodarki i zakaz zgromadzeń. W wyniku takich posunięć akcja strajkowa przybrała jeszcze większe rozmiary. Odpowiedzią rządu było wprowadzenie stanu wyjątkowego w Warszawie, Lwowie, Krakowie, a potem Katowicach, Kielcach i Łodzi. Polska Partia Socjalistyczna

zapowiedziała więc strajk generalny. Endecka część gabinetu parła do konfrontacji, ale premier był temu zdecydowanie przeciwny (Zakrzewski, s.166-167).

Na ulicach Częstochowy, Łodzi, Bielska, Żyrardowa, Krakowa, Borysławia i Tarnowa doszło jednak do starć z policją i wojskiem. Najtragiczniejszy w skutkach był strajk robotników w Krakowie w dniu 6 listopada. Było wielu zabitych i rannych. Po tych wydarzeniach Witos rozpoczął pertraktacje z robotnikami, żądającymi natychmiastowego zniesienia sądów doraźnych, cofnięcia militaryzacji kolei, rozpatrzenia roszczeń robotników. Ponieważ zostały one przyjęte, PPS odwołała strajk.

Rząd nie mógł jednak odbudować swej pozycji. Formalną przyczyną upadku gabinetu stał się rozłam w klubie parlamentarnym PSL „Piast” w związku z wniesionym do sejmu projektem ustawy o parcelacji i osadnictwie (Zakrzewski, s. 167-168).

W tych trudnych warunkach wewnętrznych sprawy szkolnictwa zeszły na drugi plan, mimo to minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Stanisław Głabiński starał się prowadzić w miarę swoich możliwości i kompetencji normalną politykę oświatową.

1. Działalność społeczno-polityczna Stanisława Głabińskiego

Stanisław Głabiński urodził się 25 lutego 1862 r. w Skolem w Galicji Wschodniej, gdzie jego ojciec Jan był kierownikiem straży skarbowej, a następnie pracownikiem biura notarialnego lub notariuszem (Głabiński, s.16).

W latach siedemdziesiątych XIX wieku Głabińscy zamieszkali w Samborze. Jan pracował w tamtejszym notariacie, był również radnym miejskim i asesorem.

Do gimnazjum uczęszczał Stanisław w Samborze. W nauce był prymusem, a wyjątkowo dobre oceny osiągał z łaciny. W 1880 r. zdał maturę i podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego. Zakończył je uzyskaniem doktoratu w 1887 r. Po studiach na rok wrócił do Sambora, gdzie odbywał obowiązkową praktykę w adwokataturze. Prawdopodobnie praca ta nie dawała mu satysfakcji, ponieważ już w 1888 r. wyjechał do Lwowa, by po obronie pracy habilitacyjnej zatrudnić się na uniwersytecie. Prowadził wykłady z ekonomii społecznej. Wybór tej dziedziny nie zależał zdaje się od zainteresowanego, posiadającego przecież wykształcenie prawnicze (Pobóg-Malinowski 1990a, s. 334).

W 1892 r. Stanisław Głabiński został profesorem nadzwyczajnym, a w trzy lata później, w wieku zaledwie 33 lat – zwyczajnym. W latach 1889-

1890 był dziekanem Wydziału Prawa, a 1908-1909 rektorem Uniwersytetu Lwowskiego. W tym czasie rozpoczął też działalność polityczną w narodowej demokracji. Objął stanowisko redaktora naczelnego „Gazety Narodowej”. Brał udział w zakładaniu wielu instytucji wyższej użyteczności publicznej w Galicji.

Na ten okres przypada też wydanie jego głównych prac naukowych z ekonomii: *Pojęcie nauki skarbowej* (1889), *O systemie fizjokratów w ekonomii społecznej* (1898) oraz *Reforma waluty w Austrii* (1890).

Wydaje się jednak, że działalność polityczna zdecydowanie bardziej go pociągała i przedkładał ją wówczas nad pracę naukową. W polityce wykazywał stale rosnącą aktywność, dzięki czemu stawał się coraz bardziej znany.

W 1895 r. ożenił się z Marią Zadurowicz, kobietą znacznie młodszą, ale słabego zdrowia, pochodzącą z zamożnej rodziny mieszczańskiej o korzeniach ormiańsko-żydowskich. Niestety małżeństwo nie było udane, a Maria zmarła w 1926 r., w dwa lata po urodzeniu syna Stanisława.

Państwo Głabińscy oprócz syna mieli również o dwadzieścia lat od niego starszą adoptowaną córkę Stanisławę. Jej adopcja, jak wynika ze wspomnień syna Stanisława Głabińskiego, okazała się posunięciem dramatycznym, ponieważ Maria Głabińska nigdy nie polubiła córki, a ich wzajemne stosunki w miarę dorastania dziewczynki stawały się coraz gorsze. Bardzo natomiast kochał ją ojciec, chociaż ciągle sprawiała poważne kłopoty, także jako osoba dorosła. Z jej powodu stracił Głabiński znaczną sumę pieniędzy pochodzącą ze sprzedaży willi przy ulicy Mochnackiego we Lwowie.

W latach 1902-1918 był posłem do austriackiej Rady Państwa, a w latach 1904-1918 do galicyjskiego Sejmu Krajowego. Od 1910 był prezydentem połączonych izb poselskich – austriackiej i węgierskiej. Nawiązał bliską współpracę z politykami reprezentującymi Ligę Narodową, przede wszystkim Janem Gwalbertem Pawlikowskim oraz Stanisławem Grabskim, by w 1905 r. współtworzyć Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe w zaborze austriackim. Został jego pierwszym prezesem.

W listopadzie 1907 r. powierzono mu prezesurę Koła Polskiego w parlamencie Austro-Węgier. Objęcie tego stanowiska przez reprezentanta obozu narodowego, nazywanego też wszechpolskim, ze względu na jego nastawienie antyukraińskie i antyżydowskie, budziło dużo wątpliwości w opinii publicznej. Prawdopodobnie także wiedeńskie koła rządzące nie były zbyt zadowolone z wyboru wszechpolaka na prezesa klubu, który dotąd w miarę systematycznie popierał politykę rządu. Wiedeń nie był pewny, czy Głabiński utrzyma dotychczasowy kurs, skoro jego stronnictwo i on sam

podkreślali swoją „wszechpolskość”, głosili hasło obrony polskiego stanu posiadania we wschodniej części kraju, przejawiali dużą dbałość o interesy ogólnopolskie i czynili to ze znacznie większym naciskiem niż konserwatyści. Należy zaznaczyć, że w parlamencie wiedeńskim prezes Koła Polskiego miał stanowisko wyjątkowe, był bowiem upoważniony do rokowań z rządem i stronnictwami. Miał też stosunkowo łatwy dostęp do cesarza i mógł być wtajemniczony w sprawy polityczne, nieznanne Kołu i szerszej opinii publicznej. Na zmianę z przywódcami niemieckimi był wybierany w okresie wspólnych obrad na prezydenta całej austriackiej delegacji. Żaden przedstawiciel innego narodu nie osiągnął tej godności we władzach Austro-Węgier. Dzięki bezpośredniej styczności z rządem i cesarzem prezes Koła Polskiego miał znaczny wpływ na nominację najwyższych dygnitarzy państwowych zarówno w rządzie centralnym, jak również namiestnika i marszałka krajowego.

Stanowisko prezesa Klubu Polskiego piastował Głabiński do 1911 r., czyli do momentu gdy na życzenie cesarza, wszedł w skład rządu monarchii jako minister kolei w gabinecie premiera Reinharda Bienerttha (Daszyński 1957, s. 84 -85).

Szersze okoliczności wejścia do rządu Austro-Węgier podaje Józef Buszko, uwy puklający konflikt, jaki miał miejsce między Głabińskim a Leonem Bilińskim, ówczesnym ministrem skarbu w rządzie austriackim. Przyczyną konfliktu stał się spór o sposób realizacji kanału Odra-Wisła, który jeszcze zgodnie z uchwałą parlamentu z czerwca 1901 r. miał przechodzić przez Galicję Zachodnią. Były to czasy wielkich inwestycji, budowy nowoczesnych arterii komunikacyjnych drogowych i kolejowych w krajach alpejskich i w Czechach. Galicja miała otrzymać wielki kanał wodny, łączący rozlewiska Wisły, Odry i Dunaju. Rząd nie zabezpieczył jednak finansowo tych robót, a ówczesny prezes Koła Polskiego Apolinary Jaworski nie zabiegał o realizację tej inwestycji. Jak twierdzi Buszko, sprawa wypłynęła na nowo w 1910 r., kiedy naciskany przez Koło Polskie, Biliński zaproponował wykupienie kanału przez Skarb Państwa na rzecz kraju, nie zasięgając przy tym opinii parlamentu. W takiej sytuacji Koło odrzuciło jednogłośnie projekt Bilińskiego. Żądało realizacji wcześniejszych zobowiązań ze środków rządowych, grożąc konsekwencjami politycznymi. W rezultacie zachwianiu uległa pozycja całego rządu, zmuszonego do dokonania rekonstrukcji przez wprowadzenie do nowego gabinetu Głabińskiego oraz Wacława Zaleskiego jako ministra dla Galicji (Buszko, s. 300).

Pełniąc obowiązki szefa resortu kolei, Stanisław Głabiński przyczynił się w dużym stopniu do spolonizowania administracji kolejowej na terenie Galicji. Na urzędzie tym pozostał jednak krótko, ponieważ niebawem rząd został obalony.

W lipcu 1914 r. z inicjatywy Tadeusza Cieńskiego i Stanisława Głabińskiego powstał we Lwowie Centralny Komitet Narodowy. Jego celem było zjednoczenie społeczeństwa polskiego w Galicji do zespołowego udziału Polaków w wojnie po stronie Austro-Węgier w nadziei, że po zwycięstwie zostanie utworzone autonomiczne państwo polskie. Wszystkie reprezentujące go partie i organizacje prowadziły szeroko zakrojoną akcję gromadzenia funduszy na cele wojskowe.

Wkrótce Stanisław Grabski stał się jednym z czołowych polityków endeckich w powstałym 16 sierpnia 1914 r. w Krakowie Naczelnym Komitecie Narodowym. NKN był organem politycznym utworzonym z inicjatywy polityków galicyjskich, zwolenników rozwiązania sprawy niepodległości Polski przy pomocy państw centralnych, a przede wszystkim Austro-Węgier. W zamierzeniu twórców NKN miał stanowić reprezentację polityczną narodu polskiego. Miał być najwyższą instancją w zakresie wojskowości, skarbowości i politycznej organizacji zbrojnych sił polskich (Legionów Polskich). W jego skład weszły lub poparły go wszystkie ugrupowania polityczne Galicji: lwowski Centralny Komitet Narodowy, Komisja Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, konserwatyści krakowscy, Polskie Stronnictwo Demokratyczne. Z Królestwa Kongresowego do NKN przystąpiły: Zjednoczenie Organizacji Niepodległościowych, Konfederacja Polska, Stronnictwo Ludowe, Liga Państwowości Polskiej, od listopada 1914 r. Polska Organizacja Narodowa. W okresie poprzedzającym pierwszą wojnę światową NKN propagował program zjednoczenia i niepodległości Polski. Wysuwał postulat zjednoczenia ziem polskich wszystkich trzech zaborów wraz ze Śląskiem i dostępem do morza, pod auspicjami Austro-Węgier. Zdecydowanie był przeciwny takiemu zjednoczeniu pod egidą Niemiec. Wobec zaś orientacji prorosyjskiej, za którą opowiadali się czołowi przywódcy ruchu narodowego, z Romanem Dmowskim na czele, zachował stanowisko sceptyczne.

Naczelnemu Komitetowi Narodowemu zarzucono zbyt dużą wiarę w cesarza i władze austriackie, pochopne wiązanie losów Polski z monarchią austro-węgierską, wykorzystywanie lojalności Galicji wobec monarchii jako środka do podniesienia znaczenia Polaków, a jednocześnie służącego do ograniczenia wpływów innych nacji, zwłaszcza Rusinów. Zdaniem Głabińskiego umacnianie pozycji politycznej i gospodarczej Galicji w monarchii austro-węgierskiej było ważnym krokiem w kierunku zjednoczenia całego narodu w odrodzonej wolnej Polsce. Takie stanowisko było powodem ostrej rozbieżności między nim a innymi przywódcami narodowej demokracji, w szczególności między Romanem Dmowskim i Stanisławem Grabskim.

Z czasem przerodziły się one w osobistą niechęć, przede wszystkim wobec Dmowskiego. Te osobiste animozje przetrwały lata wojny i były widoczne w wolnej Polsce. Gdy w 1926 r. Dmowski założył Obóz Wielkiej Polski, Głębiński do niego nie przystąpił, a do tego pomysłu Dmowskiego miał od początku stosunek bardzo krytyczny (Głębiński 2001, s.36).

Stanisław Głębiński Uczestniczył w tworzeniu Polskiej Komisji Likwidacyjnej i lwowskiej Komisji Rządzącej. 2 października 1918 r. w imieniu klubów poselskich wniósł w parlamencie austro-węgierskim rezolucję w sprawie niepodległości Polski, a w dwa tygodnie później – 16 października, wniosek o likwidację monarchii austro-węgierskiej. Zaraz potem wyjechał do Warszawy, gdzie wziął udział w tworzeniu gabinetu Józefa Świeżyńskiego, powstałego na podstawie orędzia Rady Regencyjnej proklamującego powstanie niepodległego państwa polskiego. Otrzymał w nim tekę ministra spraw zagranicznych. Opracował wówczas zasady ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego odrodzonej Rzeczypospolitej.

W styczniu 1919 r. Stanisława Głębińskiego wybrano na posła do Sejmu Ustawodawczego z listy Związku Ludowo-Narodowego. Niebawem został prezesem Rady Naczelnej ZLN oraz przewodniczącym klubu poselskiego tego ugrupowania. Funkcję tę piastował także w Sejmie pierwszej kadencji po wyborach przeprowadzonych w listopadzie 1922. W lipcu 1920 r. wszedł w skład Rady Obrony Państwa.

Był współzałożycielem Związku Ludowo-Narodowego i wieloletnim prezesem Rady Naczelnej (1919-1928) oraz klubu sejmowego i parlamentarnego (1919-1927) tej partii. Odegrał poważną rolę w tworzeniu programu i polityce tego ugrupowania, a następnie w latach 1928-1935 w Stronnictwie Narodowym, które reprezentował jako kierownik klubu senackiego. Wywarł doniosły wpływ na rozwój myśli państwowej i konstytucyjnej oraz parlamentarizmu w Drugiej Rzeczypospolitej. Opracował w imieniu ZLN i wniósł do Sejmu Ustawodawczego projekt konstytucji, będący obok innych przedmiotem prac Komisji Konstytucyjnej. W znacznej mierze projekt ten stanowił wzór dla projektu konstytucji wniesionego do sejmu z początkiem listopada 1919 r. przez rząd Ignacego Paderewskiego. Głębiński był ponadto referentem w Komisji Konstytucyjnej rozdziału „*O prawach i obowiązkach obywateli*”. Z niewielkimi poprawkami ostatecznie znalazł się on w uchwalonej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r. Kierując klubem sejmowym aktywnie przyczynił się więc do uchwalenia ustawy zasadniczej, a później był autorem kolejnych projektów jej zmian. Opoowiadał się za republikańsko-parlamentarną formą

ustroju państwa narodowego. Wprawdzie ograniczał przywileje mniejszości narodowych, ale nie eliminował ich z życia państwowego.

W funkcjonowaniu Sejmu I kadencji dostrzegł wiele nieprawidłowości, zwłaszcza w nadmiernej dominacji izby poselskiej nad rządem i senatem. Toteż opowiadał się za ograniczeniem roli sejmu i lansował proporcjonalną ordynację wyborczą. Po przewrocie majowym podejmował próby zmierzające do zmiany konstytucji zgodnie z koncepcją własnego ugrupowania politycznego, zakończone jednak niepowodzeniem. Spowodowało to przejście jego klubu do opozycji wobec rządu sanacyjnego.

17 maja 1923 r. w Warszawie, podpisał w imieniu Związku Ludowo-Narodowego porozumienie z Polskim Stronnictwem Ludowym „Piast” i Chrześcijańską Demokracją tzw. pakt lanckoroński. W wyniku zawarcia tej umowy doszło do powstania centroprawicowego rządu Wincentego Witosa. Pakt został nazwany przez opinię publiczną „lanckorońskim”, ponieważ część rozmów toczyła się w majątku senatora PSL „Piast” Ludwika Hammerlinga w Lanckoronie, Żyda z pochodzenia. Fakt ten wywołał protesty lewicy sejmowej zarzucającej prawicy niekonsekwencję ideową i zakłamanie bo deklarując niechęć do Żydów realizowała swoje cele za pośrednictwem Żyda. Głębiński należał w tym gabinecie do najbardziej wpływowych postaci.

Pakt lanckoroński zapoczątkował prawicową koalicję rządową zwaną Chienio-Piastem. Określił zasady współpracy w sprawach ustrojowych, administracji państwowej, polityki zagranicznej, gospodarki. Główne jego punkty dotyczyły przeprowadzenia reformy rolnej, ale również utrzymania narodowego charakteru państwa, polonizowania kresów wschodnich, odsunięcia mniejszości od wpływu na sprawy państwowe, wprowadzenia *numerus clausus* w szkołach zawodowych, średnich i wyższych oraz zawarcia konkordatu z Watykanem. Poza tym umowa zawierała propozycję zmniejszenia uprawnień Piłsudskiego jako przewodniczącego Ścisłej Rady Wojennej – organu doradczego prezydenta. W kwestii politycznej pakt stał się sukcesem prawicy, ale spowodował spadek popularności PSL „Piast” wśród chłopów oraz rozłam w stronnictwie. Drugi gabinet Witosa był poza tym słaby i nie mógł sobie poradzić z wielkimi problemami ekonomicznymi kraju. Galopująca inflacja rujnowała polską słabą jeszcze gospodarkę, nasilała się fala strajków i wystąpień antyrządowych. W rezultacie bezczynność rządu doprowadziła do hiperinflacji i załamania się życia gospodarczego. Na sytuację wewnętrzną rzutowały także konflikty wśród elit politycznych. Latem 1923 r. Piłsudski demonstracyjnie wycofał się z czynnego życia politycznego, rezygnując z funkcji szefa Sztabu

Generalnego i przewodniczącego Ścisłej Rady Wojennej. Usunął się do Sulejówka, ale nie szczędził rządowi ostrej, wręcz przesadnej krytyki, a swoim oponentom politycznym pospolitych obelg.

Drugi gabinet Witosa przetrwał zaledwie kilka miesięcy – od 28 maja do 15 grudnia 1923 r. Stanisław Głąbiński odszedł jednak wcześniej – 27 października 1923 r. ustąpił ze stanowiska ministra, urażony pozbawieniem go funkcji wicepremiera. Powodem było prawdopodobnie to, że starał się oddziaływać na politykę finansową rządu, co doprowadziło do spięć z ministrem skarbu Władysławem Grabskim (Pobóg-Malinowski 1990b, s. 616-617).

Jego stosunek do mniejszości narodowych w Polsce nie różnił się wprawdzie zasadniczo od linii przyjętej przez obóz narodowy, ale w zasadzie pozytywnie odniósł się do zawartej przez Stanisława Grabskiego ugody polsko-żydowskiej, wyrażając opinię, że Żydzi będący dobrymi obywatelami powinni korzystać z równych praw („Nasz Przegląd” z 30 maja 1925, nr 178, s. 4).

W 1926 Głąbiński odegrał znaczącą rolę przy tworzeniu trzeciego gabinetu Wincentego Witosa z udziałem narodowej i chrześcijańskiej demokracji, Narodowej Partii Robotniczej oraz PSL „Piast”.

Po przewrocie majowym jego wpływy i możliwości oddziaływania były stopniowo ograniczane, nie tylko przez piłsudczyków, ale również przez nowe kierownictwa formujących się partii narodowych – Związku Ludowo-Narodowego i Obozu Wielkiej Polski Romana Dmowskiego. Pozostał jedynie w kierownictwie utworzonego w 1928 r. Stronnictwa Narodowego. Kierował jego niewielkim klubem sejmowym, posiadając mandat senatora przez dwie kadencje do 1935 r. Do końca swojej kariery parlamentarnej występował w roli obrońcy praworządności w państwie. Tym kwestiom poświęcił wiele artykułów i wystąpień publicznych. Jako świadek obrony składał zeznania na procesie brzeskim.

W tym okresie napisał kilka prac naukowych: *Nauka skarbowości* (1925), *Ustrój skarbowy Rzeczypospolitej Polskiej* (1926), *Ekonomia narodowa* (t. 1-2, 1927-1928).

Większość życia spędził we Lwowie. Mieszkał wraz z rodziną w obszernej willi przy ulicy Mochackiego 48. Dom ten stanowił ślubne wiano żony. Po śmierci żony Stanisław Głąbiński sprzedał willę i zamieszkał początkowo w mieszkaniu przy ulicy Dwernickiego. Z pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży połowy willi przy Mochackiego i niewielkiego majątku Jadzin pod Grodziskiem koło Warszawy, wybudował kilkupokojową, jednopiętrową willę przy Łukiewicza, niedaleko parku Żelazna Woda, gdzie mieszkał wraz z synem prawdopodobnie od 1934 r. (Głąbiński 2001, s. 16-18).

W 1932 r. usunięto go z Uniwersytetu Lwowskiego i wysłano na emeryturę. Jak twierdzi jego syn, zrobiono wszystko, aby ta emerytura była jak najniższa (Głąbiński 2001, s. 41). Po 1935 r. grożono mu procesem politycznym za działalność antypaństwową. Właściwie stracił wtedy wszelkie wpływy polityczne, zachował jedynie szacunek i popularność jako szermierz idei narodowej. Władze sanacyjne z czasem przestały się nim interesować. W tym okresie coraz bardziej chłodne stawały się też kontakty z innymi liderami narodowej demokracji. Odczuwał wzajemną zresztą niechęć do Dmowskiego. Również pogorszyły się stosunki ze Stanisławem Grabskim, który zarzucał mu popełnienie wielu błędów politycznych.

Mimo sprawowania ważnych funkcji państwowych i publicznych nie dorobił się majątku. Utrzymywał siebie i syna z emerytury profesora uniwersyteckiego wynoszącej siedemset złotych.

Na skutek zmiany ordynacji wyborczej utracił w 1935 r. mandat senatorski.

Po przejściu na emeryturę zajmował się głównie pisaniem. W latach 1935-1939 powstało, oprócz *Wspomnień politycznych*, wiele artykułów. Rozpoczął pracę nad podręcznikiem do ekonomii politycznej, mającym wyjaśnić powiązania problemów gospodarczych i politycznych Europy po pierwszej wojnie światowej. Napisanych kilkanaście stron tej pracy jednak zaginęło.

Dużo przebywał w domu, zaczął też chorować. Dokuczało mu serce, miał problemy z układem trawiennym i przepukliną, tracił siły, czasami po kilka dni spędzał w łóżku. Gwałtownie się postarzał, utracił dawną energię do działania (Głąbiński 2001, s. 32).

Po wybuchu drugiej wojny światowej podjął ostatnią w jego życiu próbę wpłynięcia na sytuację Polski. Było to skutkiem decyzji lwowskiego Zarządu Okręgowego Stronnictwa Narodowego z 11 września 1939 r. Po krótkiej naradzie kilku czołowych działaczy Stronnictwa postanowiono natychmiast wysłać za granicę delegację w celu reprezentowania SN przy tworzeniu na emigracji nowych władz państwowych. Przewidywano przy tym, że nowe władze szybko wrócą do kraju, aby podjąć walkę z Niemcami. Na czele delegacji stanął Stanisław Głąbiński. Miało mu towarzyszyć grono najbliższych doświadczonych przyjaciół politycznych. Planowali przedostać się do Rumunii, a stamtąd do Paryża. Zakładano, że po kilku tygodniach wszyscy wrócą do Lwowa. Żegnał go jedynie syn. Żaden z nich nie wiedział, że widzieli się wówczas po raz ostatni. Stanisław Głąbiński jednak granicy nie przekroczył, ponieważ już kilka kilometrów za Lwowem doszło do niezbyt groźnej kolizji drogowej, ale on był osobą najbardziej poszkodowaną. Delegacja zatrzymała się więc pod Tarnopolem,

gdzie dotarły do niej wieści o inwazji sowieckiej na Polskę z 17 września i o ucieczce z kraju prezydenta, marszałka i części rządu. Ta wiadomość wpłynęła na decyzję o przerwaniu podróży i powrocie do Lwowa. *„Na życzenie moich przyjaciół politycznych znalazłem się na granicy Rumunii, w której mi powiedziano, że właśnie granicę tę przekroczyli panowie ministrowie polscy i Naczelny Wódz armii polskiej Rydz-Śmigły. Jakże ciężko i boleśnie zakończyła się tragedia sanacyjna! Nie mogłem pójść śladami tych panów, powróciłem do mego Lwowa, by tu na własnej zginąć ziemi lub wyczekać dalszych losów Polski”* – relacjonował swoją decyzję Stanisław Głabiński (cyt. za: Głabiński 2001, s. 68). Po przybyciu do miasta 1 października dowiedział się, że jego syn opuścił je 12 września kierując się do Rumunii.

Mimo że po powrocie prawie nie opuszczał domu, rosło napięcie wokół jego osoby. Spodziewano się, że każdego dnia może zostać aresztowany. Władze sowieckie zarzucały mu prowadzenie działalności kontrrewolucyjnej, w tym werbowanie do organizacji oporu przeciw władzy okupacyjnej. Osoby z najbliższego otoczenia zaczęły więc przygotowywać ponowną wyprawę do Rumunii, ale podróż opóźniał zły stan zdrowia profesora. W tym okresie jego życia miał miejsce nie wyjaśniony do końca epizod z Wandą Wasilewską, jakoby szukającą z Głabińskim kontaktów, zabiegającą o neutralność wobec władzy sowieckiej. Prawdopodobnie Wasilewska dawała do zrozumienia, że jeśli profesor nie podejmie z nią dialogu, nie będzie go w stanie obronić przed aresztowaniem (Głabiński 2001, s. 112).

Sam Głabiński zdawał sobie sprawę z tego, że nie może pozostać we Lwowie. Jednak odrzucił kilka propozycji wyjazdu, ponieważ wszystkie przekraczały jego możliwości fizyczne. Podeszły wiek i zły stan zdrowia uniemożliwiały mu przejście przez Karpaty. Zaproponowano zatem przewiezienie Głabińskiego w wagonie pocztowym pociągu do Śniatynia, a następnie z pomocą harcerzy miał przekroczyć rzekę Prut, odległą od stacji o kilka kilometrów. Plan jednak zawiódł, na skutek ulewnych deszczy rzeka znacznie przybrała i przewodnicy zrezygnowali z przeprawy. Stanisław Głabiński postanowił wracać do Lwowa. Na stacji w Śniatyniu został wylegitymowany przez sowiecki patrol, ale zamiast fałszywej przepustki wystawionej na inne nazwisko, wyciągnął z kieszeni legitymację profesora uniwersytetu. Został natychmiast aresztowany (Skrzypek 1944, s. 29-30). Nie jest jasne gdzie nastąpiło zatrzymanie profesora Głabińskiego. W jednych dokumentach NKWD twierdziła, że w Złoczowie, w innych, że w Śniatyniu. Bardziej prawdopodobnym miejscem jest Śniatyn. Miejscowość ta leżała bowiem w odleg-

łości 2 km od byłej granicy polsko-rumuńskiej, Złoczów zaś był oddalony ponad 100 km. W dokumentach NKWD figuruje też miejscowość Załuzki, która w ogóle nie istnieje (Głabiński 2007, s. 11).

Relacja samego Głabińskiego z jego aresztowania jest zbieżna, zgadzają się też daty. Wynika z nich, że został zatrzymany 17 listopada 1939 r., i aresztowany. 19 listopada przewieziono go do Lwowa i początkowo trzymano w siedzibie NKWD przy ul. Połczyńskiej, gdzie odbyło się pierwsze przesłuchanie. Potem oskarżono o kontakty z organizacjami podziemnymi oraz próbę nielegalnego przekroczenia granicy i skazano na osiem lat więzienia.

Po kilku dniach zamknięto Głabińskiego w więzieniu Brygidki, w celi przeznaczonej dla jednego więźnia, razem z dwoma pospolitymi bandytami, którzy znęcali się nad nim fizycznie i psychicznie. Syn uzyskał po latach informację, że przesłuchiwany był przez wiele godzin przez młodszego lejtnanta Gubienkę. 22 stycznia 1940 r. Gubienko przesłuchiwał Głabińskiego przez 11 godzin. Odpowiedzi profesora spisane zostały na pięciu stronach trudnego do odczytania rękopisu śledczego. (Głabiński 2001, s. 118). Następnie przeniesiono go do więzienia wojskowego na ulicy Zamarstynowskiej. Z początkiem lutego 1940 r. został przewieziony do Moskwy i osadzony na Łubiance, a potem w więzieniu o najcięższym rygorze – Butyrki.

W związku z niemiecką ofensywą, więźniów z Moskwy i zachodniej części Rosji Sowieckiej przetransportowano do Charkowa. Stanisław Głabiński był już wówczas całkowicie wyczerpany. Zmarł w Charkowie prawdopodobnie 14 sierpnia 1941 r. w szpitalu więzienia etapowego NKWD.

Najprawdopodobniej został pochowany na cywilnym cmentarzu więziennym, gdzie przed wojną znajdował się cmentarz żydowski, zniszczony doszczętnie przez Niemców i zaorany. Grobu Stanisława Głabińskiego nie odnaleziono. Pewne jest, że nie został pochowany na cmentarzu wojskowym gdzie grzebano rozstrzelanych w Charkowie polskich oficerów.

Po latach został uniewinniony 30 listopada 1992 r., przez Kolegium do spraw Kryminalnych Sądu Najwyższego, po rozpatrzeniu skargi pierwszego zastępcy prokuratora generalnego Federacji Rosyjskiej I. S. Ziemlanuszyna (Głabiński 2001, s. 135-137; 2001, s. 10).

2. Działalność oświatowa Stanisława Głabińskiego

Stanisław Głabiński jako minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego nie miał spekta-

kularnych osiągnięć i niewiele zrobił dla poprawy sytuacji oświaty w Polsce. Wpłynął na taki stan rzeczy zapewne krótki okres pełnienia przez niego funkcji, ale również to, że był przede wszystkim politykiem ujmującym całościowo wszystkie najważniejsze sprawy Polski, nie zaś z perspektywy jednego resortu. Nie przywiązywał zdaje się większej uwagi do prawidłowej pracy administracji oświatowej, o czym świadczą raporty Najwyższej Izby Kontroli z tego okresu (AAN, MWR i OP, k. 2-31). Jednak w działalności Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego kontrola nie wykazała rażących zaniedbań. Niedostateczną sprawność władz II instancji i urzędów ministerialnych stwierdzono w zakresie prowadzenia sprawozdawczości i dysponowania środkami finansowymi, co było skutkiem nie stosowania się do obowiązujących przepisów i nie dotrzymywania terminów. Największy bałagan panował jedynie w Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, gdzie księgi rachunkowe były tak wadliwie prowadzone, że Ministerstwo WR i OP zdecydowało o zaprowadzeniu ich od nowa (AAN, MWR i OP, sygn. 32, k. 3).

Nie zostały też usunięte, stwierdzone jeszcze w 1922 r. rzeczywiste niezgodności organizacji Ministerstwa WR i OP z jego statutem (AAN, MWR i OP, s. 3-8). Chodziło o niezgodność ilości wydziałów w Departamencie Wyznań. Ministerstwo WR i OP wykazywało 2 wydziały, w rzeczywistości było ich 5. Poza tym nie zgadzała się ilość zatrudnionych osób. Liczba urzędników była faktycznie mniejsza niż wykazywano w sprawozdaniach. Nieprawidłowości w Departamencie Wyznań dotyczyły również braku pokwitowań od kurii biskupich z otrzymanych przez duchowieństwo i instytucje kościelne dotacji na inwestycje oraz funduszy przeznaczonych dla księży emerytów. Kontrola wykazała również brak wykazu środków przeznaczanych na uposażenia emerytalne duchowieństwa i nieprawidłowo rozliczane koszty leczenia księży w szpitalach. W odniesieniu do kościoła prawosławnego NIK stwierdziła, że wypłacane przez MWR i OP dotacje nie znalazły uzasadnienia w obowiązujących przepisach o stosunkach rządu do tego kościoła z 30 stycznia 1922 r., wydanych przez resort oświaty, przewidujących wypłatę poborów tylko biskupom diecezjalnym i konsystorzom.

Źle działał Wydział Budownictwa Szkolnego, nie włączony do żadnego z departamentów. Wprawdzie bezpośrednią tego przyczyną był spadek wartości marki polskiej i konieczność rygorystycznych oszczędności, ale budowę nowych szkół i remonty starych drastycznie ograniczono. Zamiast planowanych w 1923 r. 221 nowych budynków szkolnych i 334 do kapitalnego remontu,

wybudowano zaledwie 2 nowe obiekty a wyremontowano 46 z rozpoczętych w latach ubiegłych 189 (AAN, MWR i OP, k. 19).

Drobne nieprawidłowości stwierdzono w prowadzeniu ksiąg finansowych w Departamencie Szkolnictwa Średniego i Departamencie Szkolnictwa Zawodowego. W 42 szkołach zawodowych podległych bezpośrednio Ministerstwu WR i OP kontrola NIK wykazała, że stan faktyczny personelu był znacznie niższy od preliminowanego (AAN, MWR i OP, k. 20-23).

Uchybienia finansowe NIK znalazła również w Departamencie Nauki i Szkół Wyższych. Polegały one na mało starannej analizie i rejestracji środków przeznaczanych na pomoc finansową instytucjom i towarzystwom naukowym, uczonym i młodzieży akademickiej. Poważnych uchybień nie stwierdzono jednak w skontrolowanych uczelniach wyższych: Politechnice Warszawskiej, Politechnice Lwowskiej, Uniwersytecie Poznańskim, Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Spore nieprawidłowości kontrola stwierdziła w kilku Kuratoriach Okręgów Szkolnych. W czasie kontroli Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego wykazano brak należytej organizacji pracy, w KOS Wołyńskim nadpłatę poborów urzędnikom na łączną sumę 46 086 517 marek, powstałą na skutek niewłaściwego obliczenia dodatku kresowego przy uwzględnianiu dodatku drożyznianego, w KOS Poleskim ujawniono nieprzestrzeganie norm opałowych i wydawanie pieniędzy z niewłaściwych pozycji przyznanych kredytów, w KOS Lwowskim między innymi wypłacano kierownikom oddziałów bez zgody władz centralnych dodatek za pełnioną funkcję Największe nieprawidłowości wystąpiły w KOS Poznańskim. Również w innych kuratoriach stwierdzono mniejsze lub bardziej rażące uchybienia głównie natury finansowej.

Odtworzenie pełnego obrazu działalności Stanisława Głąbińskiego na stanowisku ministra oświaty utrudnia brak dokumentów z okresu jego urzędowania. Zachowany materiał źródłowy jest niepełny i fragmentaryczny, co bardzo utrudnia jego rzeczową ocenę. Brak jest też w dostępnej literaturze charakterystyki jego dokonań na tym stanowisku. Również ilość i waga podpisanych przez Głąbińskiego przepisów wykonawczych nie daje podstaw do obiektywnej jego oceny. Wiadomo, że jako minister oświaty realizował przesłania polityczne własnej partii, a jako członek rządu chrześcijańsko-narodowego dążył do zapewnienia Kościołowi katolickiemu w Polsce dominującej pozycji. Zajmował się więc sprawą rewindykacji kościołów katolickich na kresach wschodnich,

wystąpił też z projektem utworzenia biskupstw w Tarnopolu i Stanisławowie.

W okresie jego urzędowania wyszedł w życie szereg przepisów szczegółowych odnoszących się do egzaminów państwowych na nauczycieli szkół średnich i seminariów nauczycielskich, uproszczenia egzaminów państwowych, a także zmian w administrowaniu szkolnictwem zawodowych i udzielania pożyczek na budowę prywatnych szkół zawodowych. Sporą jego zasługą było rozpoczęcie przygotowań do reformy oświaty, zakładającej rozbudowę szkolnictwa zawodowego. Poza tym na podstawie podpisanych przez niego rozporządzeń ujednociono ocenę w szkołach powszechnych, preparandach, seminariach nauczycielskich, szkołach średnich ogólnokształcących i zawodowych, wydano regulamin dla Rad Pedagogicznych publicznych szkół powszechnych (Dz. Urz. MWR i OP, 1923, nr 12, poz. 96, nr 13, poz. 109).

Stanisław Głąbiński podpisał też rozporządzenie dotyczące wykonania ustawy z 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych (Dz. Urz. MWR i OP, R, 1923, nr 14, poz. 118). Zgodnie z nim obowiązek zakładania i utrzymywania publicznych szkół powszechnych spoczywał na gminie. Nie tylko gmina, ale także obszary dworskie obowiązane były do ponoszenia części wydatków na utrzymanie szkoły. Na gminach spoczywał wymóg zapewnienia szkole opału, oświetlenia i materiałów piśmiennych oraz utrzymania czystości. Projekt budżetu szkolnego układała właściwa władza gminna. Za zgodą Rady Szkolnej Powiatowej, a tam gdzie jej nie było za zgodą inspektora szkolnego, gmina mogła zamiast środków finansowych na utrzymanie szkoły, zapewnić świadczenia w naturze.

Znane są jego starania zmierzające do rozwoju polskich placówek oświatowych w województwach wschodnich, kosztem szkolnictwa ukraińskiego i białoruskiego oraz dążenia do ograniczenia liczby niemieckich szkół w Wielkopolsce i na Pomorzu. Postanowiono likwidować państwowe szkoły niemieckie w woj. poznańskim i pomorskim tam gdzie frekwencja spadła poniżej 40 dzieci (AAN, Protokoły Rady Ministrów, Komitet Polityczny RM, protokół 51 z 14 września 1923 r.).

Najbardziej jednak zasłynął jako autor okólnika do władz uniwersyteckich, upoważniającego je do stosowania *numerus clausus*. W tym czasie nastąpił w Polsce wzrost nastrojów nacjonalistycznych i antysemickich. Zjawisko to uwidoczniło się przede wszystkim na wyższych uczelniach. Propaganda aktywnych na uniwersytetach narodowców oraz przekonanie, że Żydzi są dokuczliwymi konkurentami na rynku pracy, zwłaszcza w wolnych zawodach, zwróciły przeciwko nim wielu polskich studentów. Żądano wprowadzenia *numerus clau-*

sus, czyli przyjmowania na studia kandydatów mniejszości narodowych proporcjonalnie do udziału procentowego tych narodowości w społeczeństwie. Centroprawicowy II gabinet W. Witos w kwestii narodowościowej utrzymał politykę prowadzoną przez poprzednie rządy. Bardziej zdecydowaną postawę zajął wobec Żydów wprowadzając zasadę *numerus clausus*. W listopadzie 1923 r. przyjęto wytyczne przewidujące wszczęcie „akcji samoobrony” przeciwko „żydowskiemu niebezpieczeństwu” płynącemu z międzynarodowych powiązań tej mniejszości (AAN, PRM, KP RM, protokół 62 z 29 listopada 1923 r.). W celu zbadania kompleksowego rozwiązania kwestii żydowskiej powołano komisję międzyresortową złożoną z przedstawicieli Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa WR i OP. Żydów nie posiadających obywatelstwa polskiego postanowiono wydrzeć z kraju i uniemożliwić im w przyszłości powrót do Polski. Taka polityka narodowościowa polskiego rządu wzbudziła protesty żydowskich parlamentarzystów.

Był to prawdziwy cios w młodzież żydowską, która, mając niewielkie szanse na znalezienie posad w instytucjach państwowych, licznie zapisywała się na prawo i medycynę. Za wprowadzeniem *numerus clausus* opowiedziała się wówczas większość wydziałów akademickich poproszonych o opinię w tej sprawie. Mimo że Komisja Oświatowa przygotowała projekt ustawy, nie stanął on na forum sejmu z powodu upadku rządu. Niemniej jednak S. Głąbiński przesłał do wszystkich zakładów naukowych okólnik zezwalający radom wydziałowym na stosowanie według własnego uznania ograniczeń w przyjmowaniu na studia, szczególnie młodzieży wyznania mojżeszowego. Kolejny minister Stanisław Grabski sprzeciwił się tej praktyce i zwrócił radom uwagę, że wykładnia zarządzeń nie może iść w kierunku ograniczeń narodowościowych. Rządy sanacyjne początkowo nie popierały dyskryminacji kandydatów na wyższe uczelnie z powodów narodowościowych czy wyznaniowych. W 1927 r. minister Gustaw Dobrucki nakazał wydziałom respektować postanowienia tzw. Komisji Rzecznawców, która orzekła, że przy naborze kandydatów na studia nie należy kierować się względami narodowościowymi czy wyznaniowymi.

Literatura:

1. Brzoza C. (2001), *Wielka historia Polski. Polska w czasach niepodległości i drugiej wojny światowej (1918-1954)*, t. 9, Wydawnictwo Fogra, Kraków.
2. Buszko J. (2000), *Wielka historia Polski. Od niewolo do niepodległości (1864-1918)*, t. 8, Wydawnictwo Fogra, Kraków.
3. Daszyński I. (1957), *Pamiętniki*, t. I i II Warszawa.
4. Falski M. (1969), 50-lecie szkolnictwa, „Ruch Pedagogiczny”, nr 2.
5. Głębiński S. (2001), *W cieniu ojca*, Książka i Wiedza, Warszawa.
6. Głębiński S. (2007), *Przedmowa do: Stanisław Głębiński, Wspomnienia polityczne*, Wydawnictwo Placet, Warszawa.
7. Nałęcz T. (2007), *1904-1939*, w: *Historia Polski 1831-1939*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
8. Pobóg-Malinowski W. (1990a), *Najnowsza historia Polski. Okres 1864-1914*, t. I, cz. II, Oficyna Wydawnicza Graf, Gdańsk.
9. Pobóg-Malinowski W. (1990b), *Najnowsza historia Polski. Okres 1914-1939*, t. II, cz. II, Oficyna Wydawnicza Graf, Gdańsk.
10. Skrzypek S. (T.), (1944), *Rosja jaką widziałem. Wspomnienia z lat 1939-1942*, Newton.
11. Zakrzewski A. (1987), *Wincenty Witos chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa.
12. Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 32.
13. Archiwum Akt Nowych, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów i Komitetu Politycznego Rady Ministrów z 1923 r.
14. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, 1923, nr 12,13, 14.
15. „Polska Zbrojna” 1923, nr 148, R. III.
16. „Nasz Przegląd” z 30 maja 1955, nr 178, *Prezes Głębiński o rokowaniach z Żydami*.

**THE CAREER OF STANISŁAW GŁABIŃSKI IN POLITICS,
SOCIAL STUDIES AND EDUCATION****Rozprawy Społeczne Nr I (IV) 2010, 72-89****Ewa Brodacka-Adamowicz**

Podlaska Academy in Siedlce

Summary: Stanisław Głabiński – lawyer and economist belonged to the cream of the political elite of the second Polish Republic. He was the co-founder and leading politician of the National Democratic party, a Professor from the University of Lvov, a member of the Academy of Learning (later the PAU) and the deputy Prime Minister and Minister of Public Education and Religious Faiths in the second government of Wincenty Witos. He was born on the 25th February 1862 in Eastern Galicia and attended junior high school in Sambor. In 1880 he passed the high school final exams and studied at the Law Department of the University of Lvov. He finished his doctorate in 1887. In 1892 Stanisław Głabiński became an associate professor and three years later obtained a full professorship at the age of only 33. During 1889-1890 he was the Dean of the Law Department and then became the rector of the University of Lvov in 1908-1909. At this time he started his involvement in politics with the National Democrat party. He became editor in chief of the 'National Newspaper'. He took part in founding many institutes of Higher Public Utility in Galicia. He was the co-founder of the National Peoples' Union and for many years the president of its supreme council (1919-1928) as well as being the club president of the party in parliament and the diet (1919-1927). He played a major role in creating the programme and policies of this political grouping and then for the National Party 1928-1935 where he was the political club leader in the senate. He was a significant influence in formulating and developing the political thought of the nation, the constitution and parliament of the second Polish Republic. His lesser role were in the organisation of Polish schooling during his brief time as Minister of Education.

Key words: school system, education, school administration, educational policy.

Stanisław Głabiński – a lawyer and economist was one of the most outstanding politicians of the day in the Second Republic of Poland. He was one of the co-founders and leading politicians of the National Democracy Movement, a professor at the University of Lvov, a member of the Polish Academy of Learning (PAU) as well as serving as Deputy Prime Minister and Minister of Education and Religion in the II government of Wincenty Witos.

This Cabinet was formed on 28th May 1923. In a foreign policy review the Prime Minister announced special focus on collaboration with the Western Powers together with Japan and the USA. Other targets included uniting various administrative bodies of the first and second order, achieving a balanced budget and aiming to increase treasury financing in all areas of public life through savings made in expenditure. The most important task facing the government was recognised by Witos to be agricultural reform ("Polska Zbrojna", pp. 1-2). However on the issue of education, the task was to subordinate the school system to political government (Falski, p. 189).

The most serious problem facing the government was hyperinflation which completely ruined

the economy. Władysław Grabski attempted to carry out his programme, in which he saw salvation through parliament by immediately passing legislation for tax reforms based on replacing direct taxes with indirect ones. Unfortunately the government did not undertake any such measures of this type resulting in the resignation of the Minister of the Treasury. His place was taken by Hubert I. Linde who allowed the printing of more banknotes. The internal national market became ruined, economic scandals increased and the wages of the professional classes were insufficient to meet basic needs.

The disastrous state of the economy resulted in social unrest and anti-government protests. The rail workers went on strike on an unprecedented scale. In the first quarter of 1923, sixty five thousand workers went on strike followed by 95,000; 263,000 and 426,000 in subsequent quarters (Nałęcz p. 364).

The government's reaction was to put certain sectors of the economy under military rule and to issue a ban on public assembly. As a result of these actions strike action became even greater. The government then introduced a state of emergency

in Warsaw, Lvov and Cracow, followed later in Katowice, Kielce and Lodz. The Polish Socialist Party (PPS) declared a general strike. The nationalists in the government cabinet pressed for confrontation, nevertheless the Prime Minister was decidedly against this course of action (Zakrzewski, pp. 166-167).

However confrontations with the police and army continued to occur on the streets of Czestochowa, Lodz, Bielska, Zyrardov, Cracow, Boryslav and Tarnov. The most tragic event happened at a strike in Cracow on 6th November. Many people died or were injured. After these incidents Prime Minister Witos started negotiations with the workers who demanded an immediate end to summary trials, withdrawing the militarisation of the railways and investigating workers claims. As a result of these measures the PPS called off the strike.

The government however could not rebuild its position. The official cause of the cabinet's downfall was the break-up of the PSL parliamentary grouping "Piaśt" as a result of a parliamentary draft motion filed concerning land parcelling and settlement (Zakrzewski, pp. 167-168).

Under these difficult conditions throughout the nation matters on education took second place. Despite this, Stanisław Głąbiński as Minister of Education and Religion tried to conduct a normal education policy as far as was possible within his powers and competency.

1. The social-political activities of Stanisław Głąbiński

Stanisław Głąbiński was born on 25th February 1862 in Skolem, Eastern Galicia, where his father was the director of the guard to the treasury-house followed by becoming a solicitor (Głąbiński, p. 160).

In the 1870s the Głąbińscy family resided in Sambor. Jan worked at a solicitor's office as well as being a local councillor and assessor.

Stanisław attended junior high school in Sambor. He was top of his class in science and received outstanding reports in Latin. In 1880 he passed his A-levels (high school finals), and went to study law at the University of Lvov where in 1887 he received his doctorate. He then returned to Sambor for one year to complete the mandatory professional service in an advocates office. It seems apparent that this time spent was not to his liking because in 1888 he moved to Lvov so that after his habilitation he could work for the university. He lectured in social economics. It seems of course that this choice of subject is not from someone who has qualified in law (Pobóg-Malinski 1990a, p. 334).

In 1892 Stanisław Głąbiński becomes an associate professor and 3 years later a full professor at the age of 33. Between 1889-90 he was the Dean of the Law Department at the University of Lvov and its rector in 1908-1909. At this time he entered politics as a national democrat and he became the chief editor of "National Newspaper" (*Gazeta Narodowa*). He took part in the establishment of many institutes of Higher Public Utility in Galicia.

During this time he publishes his major scientific papers on economics: *Pojęcie nauki skarbowej* ("The notion of fiscal study") (1889), *O systemie fizjokratów w ekonomii społecznej* ("On physiocracy in social economics") (1898) and *Reforma waluty w Austrii* ("Monetary reform in Austria") (1890).

It seems however that he was much more drawn towards politics which he gave priority to over his studies. In politics he demonstrated a constantly growing involvement from which he became increasingly known.

In 1895 he marries Maria Zadurawicz, a woman considerably younger and of poor health coming from a wealthy mixed race family of Jewish-Armenian ancestry. Unfortunately the marriage was not a success and Maria died in 1926, two years after giving birth to a son, also Stanisław.

The Głąbińscy couple also had an adopted daughter Stanisława, (NB. female form of the first name), who was 20 years older than the son. According to the memoirs of the son Stanisław Głąbiński, her adoption was fraught with drama because Maria Głąbińska never liked her and their mutual relations were more and more strained as the daughter was growing up. However her father loved her very much even though she was constantly in trouble and which persisted in her adult life. Due to her, Głąbiński lost a large sum of money through the sale of a villa in Mochackiego Street, Lvov.

During 1902-1918, Głąbiński was a member of the Austrian National Council and in the years 1904-1918 he was in the Galician Parliament. From 1910 he was the president of the United Austrian-Hungarian Parliament. He worked closely with politicians from the League of Nations, especially Jan Gwalbert Pawlikowski and Stanisław Grabski so as to jointly found, in 1905, the National Democratic Party in the Austrian partition of Poland. He became their first president.

In November 1907 he was entrusted with the chairmanship of the Polish parliamentary circle in the Austrian-Hungarian Parliament. The taking up of this position from a member of the All-Polish nationalist party was considered as being rather questionable by public opinion due to their known anti-Ukrainian and anti-Jewish stance. It also seems

likely that the ruling parties in Vienna were not very happy to see a All-Polish nationalist as a president of a political grouping which up till now had supported the ruling government policies. Vienna was unsure whether Głabiński would support current policies now that both himself and his party have underlined their 'all-polishness', their declared defence of Polish property rights in the eastern parts of the country and their manifest solicitude concerning Polish interests as a whole which they now pushed through much more than the conservatives. It should also be noted that the president of the Polish circle within the Viennese parliament occupied a very special position in that he was authorised to conduct negotiations with the government and other parties. He also had relatively easy access to the emperor and he might be party to confidential political matters of state which were secret to political parties and public opinion at large. In alternation with German leaders, he was chosen as the president of the Austrian delegation in joint council sessions. No other representative from the other nationalities of Austria-Hungary had achieved such a high position in government. Thanks to his direct contacts with the government and emperor the president of the Polish Grouping had a significant influence on the nomination of the highest dignitaries of state as well as in central government, the choice of governor general and speaker of parliament.

Głabiński was the Polish Club, (grouping), president up to 1911 when at the request of the emperor he joined the monarchy government as Minister for Railways in the cabinet of Prime Minister Reinhard Bienenrath (Daszyński, 1957, pp. 84-85).

More details on the circumstances surrounding the entry into the Austro-Hungarian government is given by Józef Buszko, who additionally emphasizes the growing conflict between Głabiński and Leon Biliński who was the current Minister of the Treasury in the Austrian government. The reason behind the conflict lay in a dispute over constructing the Odra-Vistula canal which according to a parliamentary resolution of July 1901 should pass through Western Galicia. This was a time of great investments and the building of modern lines of communication in roads and railways in the alpine countries and Czech lands. Galicia was to obtain a large water canal linking the Vistula, Odra and Dunaj lake-overspills. The government, however, had not secured the necessary financing and the president of the Polish Circle at that time, Apolinary Jaworski, did not push the matter of this investment through. As stated by Buszko, the affair resurfaced anew in 1910 and under pressure from the Polish Circle, Biliński proposed that the National Treasury buy out the canal without asking

parliament for its opinion. In such a situation the Polish Circle unanimously rejected the Biliński's project. The terms of the previous resolution were demanded to be met from government resources otherwise political repercussions were threatened. As a result of the political dithering, the position of the entire government weakened which was forced to into making cabinet changes by introducing Głabiński and Waclaw Zaleski, (as the Minister for Galicia), into a newly formed cabinet (Buszko, p. 300).

In carrying out his duties as Minister of Railways, Głabiński was largely responsible for polonising the administration of railways in Galicia. Głabiński however did not remain long in this office as the ruling government was suddenly brought down.

On June 1914 the Central National Committee was created on the initiative of Tadeusz Cieński and Stanisław Głabiński in Lvov. Its aim was to unite Polish society in Galicia for collective participation of Poles in the war on the side of Austria-Hungary in the hope that after victory an autonomous country of Poland may come into being. All parties and organisations that were represented undertook wide ranging actions to gather funds for the army.

Shortly, Stanisław Głabiński became one of the leading politicians for the National Democrats in the newly arisen Chief National Committee in Cracow (NKN) on the 16th August 1914. The NKN was a political organ created on the initiative of Galician politicians who supported the cause of an independent Poland with the aid of the central powers, especially Austria-Hungary. One of the NKN objectives was to politically represent the Polish nation. This was to be highest authority in matters of the army, treasury and political organisation of Polish forces (Polish Legions). It was made up of, or supported by all political groupings in Galicia; the Central National Committee in Lvov, the Com-mission of Confederated Parties for Independence, the Cracow Conservatives and the Polish Democratic Party. From the Congress Kingdom the following joined; United Organisations for Independence, The Confederation of Poland, the Peoples Party, the League for the Nationhood of Poland and from November 1914 the Polish National Organisation. In the period before the outbreak of World War I, the NKN promoted a program of unification and independence of Poland. Its demands were the uniting of all the 3 partitioned Polish lands together with Silesia and access to the sea under the auspices of Austria-Hungary. They were decidedly against any such actions under the aegis of Germany. The National Movement under Roman Dmowski was viewed with scepticism because of the pro-Russian orientation of its leaders.

The leader of the NKN was reproached however for placing too much faith in the emperor and the Austrian government, a rash uniting of Poland's fate with that of the Austria-Hungarian monarchy, taking advantage of the loyalty of Galicia towards the Habsburg monarchy as a means of increasing the importance of Poles and simultaneously limiting the influence of other nationalities; especially the Ukrainians. In the opinion of Głąbiński, the strengthening of the political and economic position of Galicia within the Austrian-Hungarian monarchy was to be an important step in the direction of uniting the whole nation in a reborn and free Poland. Such a position was the cause of disagreement between other National Democrat leaders especially between Roman Dmowski and Stanisław Grabski. In time, this led to personal dislikes arising towards Dmowski. These animosities continued after the war and were apparent in post war Poland. When in 1926 Dmowski formed the Great Poland Camp, Głąbiński declined to join and anyway from the outset Dmowski was very critical about this (Głąbiński 2001, p. 36).

Stanisław Głąbiński took part in forming the Polish Liquidation Commission and the ruling Committee for Lvov. On the 2nd October 1918 on behalf of the Polish parliamentary groupings he introduced a resolution into the Austrian-Hungarian parliament on the matter of Polish independence and two weeks later, on the 16th October, a motion for the liquidation of the Austrian-Hungarian monarchy. Soon afterwards he left for Warsaw where he participated in forming the cabinet of Józef Świeżyński on the basis of the proclamation of the Regency Council declaring an independent Poland from whom he received the post of Foreign Minister. During this time he put together the principles of elective law for the Parliamentary Legislature Assembly of the reborn Polish Republic.

In January 1919 Stanisław Głąbiński was chosen as a parliamentary member of the legislature from the Peoples National Union's (ZLN) list of candidates. Before long he became the president of the ZLN Chief Council as well as the leader of its parliamentary members. He also fulfilled these functions for parliament after the first elections held in November 1922. In July 1920 he became a member of the National Council for Defence.

He was the joint founder of the Peoples National Union and for many years the president of the Chief Council (1919-1928) and the groupings of that party in the House of Commons and Parliament. He played an important role in developing the political programme of these parties as well as for the National Party in 1928-1935 which he represented

as the leader of the party in the senate. He had a significant influence in formulating and developing the political thought of the nation, the constitution and parliament of the second Polish Republic. On behalf of the ZLN a draft of the constitution was put forward to the Parliamentary Legislature Assembly coming under the remit of Constitution Commission's work. Indeed, this draft formed a significant part on which the draft constitution was submitted to the House of Commons, at the beginning of 1919 under the government of Ignacy Paderewski. Furthermore, Głąbiński himself wrote the chapter "*O prawach i obowiązkach obywateli*" ("*On citizens rights and duties*") for the Constitution Commission which after minimal amendments was adopted into the constitution by the Polish Republic on 17th March 1921. Being the leader of a major parliamentary grouping he was thus responsible for the passage of this fundamental act through parliament and the subsequent drafting of ensuing amendments. He represented the political system of the National Democrats' in parliament and although he limited the rights of national minorities he did not exclude them from public representation.

During the first government of the republic he recognised many irregularities, especially the excessive dominance exercised on government by the House of Commons over the Senate. That is why he was responsible for limiting the powers of the lower house and for supporting proportional representation in elections. After the upheavals in May 1926 he unsuccessfully tried to make changes in the constitution to be in accordance with the interests of his political grouping which however led them to join the opposition against the "Sanacja Government".

Acting on behalf of the Peoples' National Union (ZNL) he signed the so-called "Lanckoroński Pact" on 17th May 1923 with the Polish Peoples' (peasant) Movement "Piaśt" (PSL) and the Christian Democrats. This enabled the formation of the centre-right government under Wincenty Witos to occur. Public opinion indeed acknowledged this as the "Lanckoroński Pact" because talks leading to its formation were held in the estates of the "Piaśt" PSL senator of Jewish origin, Ludwig Hammerling, in Lanckorona. This last detail brought about a protest from the parliamentary left which accused the right of ideological inconsistency and hypocrisy because of their anti-Jewish policies being enacted by a Jewish person. At this time Głąbiński was the most influential member of the cabinet.

The Lanckoroński Pact started the government right-wing coalition called the "Hyena-Piaśt". This defined the system of government, national administration, foreign policy and the economy. Its main

aims was agricultural reform as well as maintaining the Polish national character of the state, the polonisation of the eastern borderlands, dismissing minority rights in government, introducing an “*numerus clausus*” policy in technical, middle and higher schools and making a concordat with the Vatican. In addition, this pact included a proposition to limit the powers of Piłsudski as a leader of the Council of National Defence; being an advisory body to the Prime Minister. In political terms this pact was a success but it resulted in a declining popularity of the PSL “Piast” amongst the “peasant class” (agricultural labourers), as well the break-up of the party. The government of Wincenty Witos second term of office was weak and was unable to cope with serious economic problems facing the country. Galloping inflation ruined what was already a weak economy. Strikes and anti-government protests were intensifying. As a result of government inaction, this led to hyperinflation and economic collapse. During this time there were many internal conflicts between the political elite. In 1923 Piłsudski made a show of withdrawing from public life where he resigned from the General Staff and the Council of National Defence. He retired to Sulejówek where he did not spare the government or his political opponents the harshest criticism, whether warranted or not.

The second government of Witos lasted barely a few months, from 28th May to 15th December 1923 however Głąbiński departed earlier on the 27th October 1923 where he was demoted from the post of cabinet minister by the deputy Prime Minister as a result of conflict with the Minister of Finance – a Władysław Grabski, regarding financial policy (Pobóg-Malinowski 1990b, pp. 616-617).

His attitude to national minorities in Poland did not differ from the National Democrat party but he was in principle favourably inclined to the Polish-Jewish agreement of Stanisław Grabski on the granting of full rights to worthy Polish citizens of Jewish ancestry (“*Nasz Przegląd*” of 30th May 1925 No. 178, p. 4).

In 1926 Głąbiński played a significant role in forming the third government of Wincenty Witos with the help of the National and Christian Democrats, the National Workers Party and PSL “Piast” party.

After the May revolution his influence and powers became gradually limited not only by the Piłsudski-ites but equally by the leaders of the newly forming national parties; the National Peoples' Union and the Greater Poland party of Roman Dmowski. He only remained the president of the National Party created in 1928 which was led by a small grouping in parliament and he held office in the senate for two terms until 1935. Up to the

end of his parliamentary career he defended the rule of justice and law of which he wrote many articles and gave public speeches. He was a defense witness at the Brzeski trials.

During this time he wrote several studies: “*Nauka skarbowości*” (“*Treasury Finance*”) (1925), “*Ustrój skarbowy Rzeczypospolitej Polskiej*” (“*The Treasury System of the Polish Republic*”) (1926), “*Ekonomia narodowa*” (“*The National Economy*”) (vol. 1-2, 1927-1928).

Most of his life was spent in Lvov. He lived with his family in a large villa at 48 Mochnacki Street. The house was being his wife's dowry. After his wife's death he sold the house and first moved into a flat in Dwernicki Street. Using the proceeds of the sale of the villa together with that of his small estate in Jadzin-under-Grodzisk, near Warsaw, he built a single storey villa with several rooms at Łukiewicz not far from Żelazna Woda where he lived with his son probably from 1934 onwards (Głąbiński 2001 pp. 16-18).

In 1932 he was removed from the University of Lvov. According to his son everything was done so that he received the bare minimum pension (Głąbiński 2001 p. 41). After 1935 he was threatened by trial for anti-state activities. At this time he lost all actual influence politically, however he retained general respect and popularity as an advocate of nationhood. After some time the Sanacja regime lost all interest in him and his contacts with other political figures from the National Democrats became increasingly cool. He felt a mutual dislike towards Dmowski and his relations with Stanisław Grabski deteriorated, who accused him of committing many political blunders.

Even though he occupied many important state posts and public service roles he never became rich. He lived on his 700 zloty pension with which he also supported his son.

Due to changes to the electoral system in 1935 he lost his seat in the Senate.

On his retirement his time was devoted to writing. As well as writing his political memoirs during 1935-1939 he wrote many other pieces. He started to write a handbook on politics and the economy which elucidated the link between problems in the European economy and politics after World War One. He wrote several dozen pages on this subject however they became lost.

Most of his time was spent at home where he started to become ill. He suffered from heart and digestion problems as well as a hernia and was generally losing strength where sometimes he had to spend several days in bed. He had suddenly aged and had lost his former energy for action (Głąbiński 2001, p. 32).

After the outbreak of WWII he undertook his last attempt for political action given the situation in Poland. This resulted from a decision made by the National Regional Party (SN) in Lvov of 11th September 1939. After rapid deliberations, several members of the National Party (SN) immediately decided to send a delegation abroad in order to form a Polish government in exile. It was foreseen that this new government would swiftly return to carry on the battle with Germany. The leader of this delegation was Stanisław Głąbiński, who was to be accompanied by his closest colleagues who were highly experienced in politics. They planned to travel through Romania on their way to Paris. It was assumed that after a few weeks everybody would return to Lvov. His only son bid him farewell. Neither of them knew that this would be for the last time. However Stanisław Głąbiński did not cross the Polish border as he was involved in a serious road traffic accident just several kilometers outside Lvov where he suffered the most injuries. The delegation therefore stopped off at Tarnopol where they received news of the Soviet invasion on 17th September and of the flight of the President, the Marshall and part of Polish Government. This news resulted in their return to Lvov. *"At the request of my political allies and friends I found myself on the Romanian border where I was told that the Ministers of the Polish Government and the Commander in Chief of the Polish armed force, Rydz-Śmigły, had just crossed. How heavy and painful was the end of the Sanacja tragedy! I couldn't follow on the tracks of these gentlemen and I returned to my Lvov so as to either perish on my native soil or to await whatever fate lay in store for my country"* - thus related Stanisław Głąbiński on his decision to stay (cit. after Głąbiński 2001, p. 68). After reaching the city on the 1st October he learnt that his son had already left on 12th September heading in the direction of Romania.

Even though after his return he hardly ever left his house tensions arose regarding his presence. It was expected that any day he might be arrested. The Soviet authorities accused him of counter-revolutionary activities including recruiting support against the occupying power. His closest colleagues therefore again began preparing to go to Romania but the trip was delayed because of the Professor's bad state of health. At this time there occurred a not fully unexplained episode with Wanda Wasilewska who seemed to be asking Głąbiński for contacts with parties who were adopting a neutral position regarding the Soviet occupation. It seems likely that Wasilewska gave him to understand that unless he entered into negotiations with her she would be unable to prevent his arrest (Głąbiński 2001, p. 112).

Głąbiński himself recognised now that he could not remain in Lvov yet he rejected several offers for departing as they were beyond his physical capabilities. His age and bad state of health prevented him from crossing the Carpathian mountains. It was however proposed that Głąbiński might be transported by a postal wagon train to Śniatyń and then with the help of boy scouts he could cross the river Prut which was only a few kilometers away from the train station. The plan however failed due to a down-pouring of rain which swelled the river sufficiently to prevent its crossing. Stanisław Głąbiński therefore decided to return to Lvov. At Śniatyń station he was checked by a Soviet patrol and instead of showing his false transit papers under an assumed name, he took out from his pocket papers identifying him as a professor of Lvov University. Thereupon he was immediately arrested (Skrzypek 1944, pp. 29-30). It remains unclear where Professor Głąbiński was then detained. Certain NKWD documents purport that this was in Złoczów but others say Śniatyń; the latter being the most likely. This place lay within 2 km of the Polish-Romanian border, whereas Złoczów was 100 km away. NKWD documents also mention a place called Załuczki of which there is no record (Głąbiński 2007, p. 11).

Głąbiński's own statements about his arrest concur with this record that he was detained and arrested on the 17th November 1939. On the 19th he was sent to Lvov and kept at the NKWD headquarters on Połczyńska Street where he was first interrogated. He was then accused of having contacts with underground organisations and attempting to illegally cross the border whereby he was sentenced to 8 years in jail.

After a few days Głąbiński was locked up in the Brygidki jail with two ordinary thieves in a cell meant for a single person who then subjected him to both physical and psychological ill treatment. After many years his son received information that the person conducting his interrogation was the young Lieutenant Gubienko. On the 22nd of January, Gubienko interrogated Głąbiński for 11 hours. The Professor's replies were recorded on five pages of difficult to decipher writing from the investigation (Głąbiński 2001, p. 118). He was then transferred to the army jail on Zamarstynowska Street. In the beginning of 1940 he was subsequently transported to Moscow and kept at the Łubianka prison from which he was sent to the harshest labour jail of Butyrki.

Due to the following German offensive all inmates from Moscow and the Western regions of the USSR were transferred to Charkov. At this time Stanisław Głąbiński was completely exhausted. He died in Charkov probably on the 14th September 1941 in the hospital jail of the NKWD.

It seems most probable that he was buried in the cemetery jail for civilians where before the war this had been a Jewish cemetery which was completely destroyed and then bulldozed by the Germans. The grave of Stanisław Głąbiński was never found. It is certain that he was not buried in the military cemetery where searches were made for executed Polish officers in Charkov.

After many years he was declared innocent in 30th November 1992 by the Governing Council of the Supreme Criminal Court for the Russian Federation under the vice-General Prosecutor I.S. Ziemlanuszyn (Głąbiński, pp. 135-137; 2001, p. 10).

2. Activities of Stanisław Głąbiński in education

As a Minister of Education and Religion, Stanisław Głąbiński did not have any spectacular achievements to his name and did not manage to do really much in improving education in Poland. His term for holding this office was short and furthermore he was a politician that took into consideration all the most vital issues concerning Poland not just from the perspective of this one ministerial remit. He did not devote any special attention to ensuring the correct administration of educational policy as was reported by the Supreme Chamber of Control (NIK) from this time (AAN, MWR, and OP, K. 2-31). However in his period of office there were no evidence of any neglect. The inadequacies of the government and ministries in its second term of office was in the system of accounting and disposition of financial resources which stemmed from not complying with mandatory regulations and not keeping to agreed deadlines. The greatest disorder was seen only in the Regional Educational Authority in Poznań where the accounting system was so badly run that the WR and OP ministries decided to start up the system again from scratch (AAN, MWR and OP sign. 32, k. 3).

The very obvious inconsistencies that had already been found in 1922 between the organisation of the WR and OP ministries and their statutes were not eliminated (AAN, MWR and OP, pp. 3-8). This was to do with the number of sections in the department of religious denominations. The WR and OP ministries had 2 registered sections when in reality there were 5. Furthermore the number of people employed did not tally; in fact there were fewer people working than was officially recorded. These inconsistencies also related to the lack of receipts from the bishoprics concerning received investment grants and the financing of pensions for the clergy and church institutions as well as the

funding of priests on pensions. Furthermore, the audit disclosed that the resources devoted to the pension salary of the clergy were absent in the financial statement and that the costs of hospital treatment for priests were incorrectly accounted for. In relation to the Orthodox church, the NIK found that MWR and OP grant funding was not justified according to the regulations concerning government relations with this church issued from 30th January 1922 by the education authority where only the salaries for diocese bishops and presbyterians had been budgeted for.

The section unit for school building functioned badly and was not attached to any department. In truth this was due to the fall in the value of the Polish mark and the need for rigorous savings to be made whereby school renovation and construction of new schools were drastically cut-back. Instead of 221 new school buildings and 334 renovations planned for in 1923 barely 2 new schools were built and 46 out 189 renovations done which had been started from previous years (AAN, MWR and OP, pp. 20-23).

The NIK also discovered financial irregularities in the Department of Higher Education. The analysis and allocation of resources for financial aid to scientific institutes, associations, scientists and students was poorly done. However there were no serious transgressions seen in the following institutes of higher education: Warsaw Polytechnic, Lvov Polytechnic, Poznań University, the Jan Casimir University of Lvov, Jagiellonian University, Stefan Batory University in Vilno, Medical Veterinary Academy in Lvov and the Academy of Fine Arts in Cracow.

Quite a few irregularities were found by NIK in several school district trusteeships. During the audit, the school district trusteeship in Łódź showed a lack of the required organisation of its work, the KOS in Volhynia overpaid its employees by 46,086,517 marks resulting from an error in calculating the weighting allowances for the borderlands and the KOS in Polesie showed irregularities in the fuel allowances and money from allotted credits were spent on the wrong things. The KOS in Lvov showed, amongst other things, that directors received allowances without the agreement of the central authorities. The greatest irregularities were observed in the Poznań KOS. Other trusteeships all showed clearly greater or smaller transgressions, usually of a financial nature.

The full working profile of Stanisław Głąbiński as Minister of Education is hampered by the lack of documentation from that period. The material that has been kept is incomplete and fragmentary which makes any detailed assessment difficult. There are also no descriptions of his achievements

in the available literature during his tenure. The quantity and importance of the decrees signed by Głąbiński also do not permit an objective evaluation to be made. It is known that as a Minister of Education he followed the policy of his political party and as a member of the ruling cabinet of National Democrats he strove to confirm the dominant position of the Catholic Church in Poland. He was therefore responsible for the revindication of catholic churches in the eastern borderlands and he put forward a plan for creating bishoprics in Tarnopol and Stanisławów.

During his tenure a series of specific regulations came into force concerning national exams for teachers in state middle schools and teacher training colleges, simplification of state examinations and also changes in the administration of professional schools and the granting of loans for building work in private professional (technical) schools. He takes a lot of credit for starting educational reforms and developing the building of schools for the professions. In addition, on the basis of his introduced regulations, the standardisation of assessments was made for elementary schools, preparatory schools, teacher training colleges, middle schools for comprehensive education and professional schools according to the regulation for the Council of Pedagogy in universal state schooling (Dz. Urz. MWR i OP, 1923, poz. 12, item 96, nr 13, poz. 109).

Stanisław Głąbiński signed a regulation concerning the execution of the Act of 17th February 1922 on establishment and maintenance of universal state schools (Dz. Urz. MWR i OP, R, 1923, nr 14, poz. 118). According to this, the task of establishing and maintaining these universal state schools belonged to the local borough. However as well as the borough, the manors were also responsible for covering the some of the costs of upkeeping schools. The boroughs were obliged to guarantee the school with a fuel supply, lighting, writing materials and keeping the premises clean and tidy. Also the school budget was to be drafted by the borough authorities. With the agreement of the District School Council or in its absence with School Inspector, the borough may be allowed to forego paying for the upkeep of schools in return for rendering services in kind.

His efforts in developing Polish educational institutions were well known in the eastern provinces (vovoidships) at the expense of Ukrainian and Belorussian schooling as well as in limiting the number of German schools in the Poznań and Pomeranian provinces where the numbers of pupils fell below 40 (AAN, Protokoły Rady Ministrów, Komitet Polityczny RM, protokół 51 z 14 września 1923 r.).

However, he acquired the most notoriety for being the author of a circular to the university authorities which allowed them to officially adopt the *numerus clausus* (limit on student numbers). At this time an atmosphere of nationalism and anti-semitism was growing in Poland. This phenomenon became apparent especially in centres of higher education. The propaganda of nationalist activists as well as the conviction that Jewish people are harmful competitors in the job market, especially in the professions, turned many Polish students against the Jewish people. Demands were made for the introduction of the *numerus clausus*, that is accepting student candidates according to proportions of ethnic groups in the overall population. On the issue of nationality, the centre-right II cabinet of Wincenty Witos kept to the same policies as previous governments. He however adopted a firmer stance in adopting the *numerus clausus* in relation to Jewish people. In November of 1923, guidelines were adopted which allowed for the initiation of "self preservation actions" against the "Jewish danger" resulting from the international connections of this ethnic minority (AAN, PRM, KP RM, protokół 62 z 29 listopada 1923r.). With the aim of studying the solution to the complex Jewish question, an inter-ministry commission was set up consisting of representatives from the Ministry of the Interior, Ministry of Foreign Affairs and the Ministries of WR and OP. Jewish people who did not possess Polish citizenship were to expelled from Poland and banned from returning. These nationalist policies of the government resulted in protest from the Jewish members of parliament.

This constituted a serious blow to Jewish youth who had little chance of finding positions in state institutions and therefore they enrolled instead to practice law and medicine. The introduction of the *causus numerus* was supported by the majority of academic departments invited to present their opinions. Even though the Education Commission prepared a draft Act on this matter it was not put before parliament as by that time the government had fallen. Despite this S. Głąbiński sent a circular to all academic centres of learning, sanctioning that department councils enrol students according to their own assessment of the existing constraints especially applied to those of the Mosaic faith. The next minister Stanisław Grabski was against this practice and pointed out to the councils that the interpretation of the regulations must not be in the direction of limiting nationalities. Initially the Sanacja government did not support discrimination between candidates for higher centres of learning according to nationality nor faith. In 1927 the Minister Gustaw Dobrucki required all departments to respect the decisions of the so-called Commission of Experts which had ruled that the enrolment of

student candidates must not led by concerns over nationality or faith.

References:

1. Brzoza C. (2001), *Wielka historia Polski. Polska w czasach niepodległości i drugiej wojny światowej (1918-1954)*, vol. 9, Wydawnictwo Fogra, Kraków.
2. Buszko J. (2000), *Wielka historia Polski. Od niewoli do niepodległości (1864-1918)*, vol. 8, Wydawnictwo Fogra, Kraków.
3. Daszyński I. (1957), *Pamiętniki*, vol. I and II, Warszawa.
4. Falski M. (1969), 50-lecie szkolnictwa, „Ruch Pedagogiczny”, No 2.
5. Głabiński S. (2001), *W cieniu ojca*, Książka i Wiedza, Warszawa.
6. Głabiński S. (2007), *Przedmowa do: Stanisław Głabiński, Wspomnienia polityczne*, Wydawnictwo Placet, Warszawa.
7. Nałęcz T. (2007), *1904-1939*, In: *Historia Polski 1831-1939*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
8. Pobóg-Malinowski W. (1990a), *Najnowsza historia Polski. Okres 1864-1914*, vol. I, part II, Oficyna Wydawnicza Graf, Gdańsk.
9. Pobóg-Malinowski W. (1990b), *Najnowsza historia Polski. Okres 1914-1939*, vol. II, part II, Oficyna Wydawnicza Graf, Gdańsk.
10. Skrzypek S.(T.), (1944), *Rosja jaką widziałem. Wspomnienia z lat 1939-1942*, Newton.
11. Zakrzewski A. (1987), *Wincenty Witos chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa.
12. Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 32.
13. Archiwum Akt Nowych, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów i Komitetu Politycznego Rady Ministrów z 1923 r.
14. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, 1923, nr 12,13, 14.
15. „Polska Zbrojna” 1923, No. 148, R. III.
16. „Nasz Przegląd” z 30 maja 1955, nr 178, *Prezes Głabiński o rokowaniach z Żydami*.